

Kultúrák találkozása a magyar középkorban

A Világtörténet jelen száma zömében a VIII. Hungarológiai Kongresszus középkor-történeti szimpóziumán elhangzott előadásokra épül. A *Kultúra- és tudományköziség. Magyarságtudomány a 21. században* elnevezésű, 2016. augusztus 22–27. között Pécsen megrendezett kongresszus középkori történelemmel foglalkozó szekciója a *Kultúrák találkozása a magyar középkorban. Gazdaság, egyház, familiárisok* címet viselte. Szervezői az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének Középkori Témacsoportja és a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézetének Középkori és Kora Újkori Történeti Tanszéke voltak, személy szerint Weisz Boglárka és Font Márta. A szimpóziumon tíz előadás hangzott el.

A kultúrák találkozása a magyar középkorban gondolat jegyében szerveződött szimpózium előadásai – illetve tanulmányra bővített változatuk – annak ellenére, hogy a középpontba mindenütt a magyar középkort állították, az adott témát, jelenséget, társadalmi csoportot tágabb összefüggésbe helyezve vizsgálták. A szerzők kutatásai időben a 13. századtól a 16. századig terjedtek, területileg pedig Itáliától Halicsig, Szlavóniától a Drugetek észak-magyarországi birtokáig nyúltak. A térben és időben szerteágazó témákat a társadalomtörténeti megközelítés fűzi egybe, legyen szó familiárisokról, kanonokokról vagy a királyi tisztségviselőiről, illetve az uralgó környezetének kevésbé ismert tagjairól.

Barabás Gábor írásának főcíme szokatlan: *Eretnekek, kalózkodók és legátusok*, az alcím jelöli meg közelebbről az írás témáját: *A boszniai eretnokség, a Magyar Királyság és a pápák a 13. század elején*. Újszerű az 'eretnek' és a 'kalóz' fogalmak összekapcsolása. Erre az adja a magyarázatot, hogy a pápai oklevelekben szereplő eretnokség (*heresis*) nem minden esetben a hitelvekben megnyilvánuló ellentétekre utal, hanem a keresztény közösséggel vagy az egyház egészével való szembenállást fejezi ki, illetve az *excommunicatió*t figyelmen kívül hagyó magatartásra utal. A kalózkodás pedig a keresztiesek és általában a keresztények ellen elkövetett bűnt jelentette, ilyen módon került egy sorba az eretnekek megítélésével. Mindkét jelenség egyaránt foglalkoztatta az Adria térségének hatalmait, leküzdésükre a pápa legátusokat bízott meg, a magyar királyok rendelkezéseket hoztak, a végeredmény a kettő kölcsönhatásában jelentkezett.

Font Márta *A halicsi magyar uralmat támogató elit* című írása II. András számtalan és IV. Béla egyetlen Halicsba vezetett hadjáratának résztvevőiről szól – azokról,

akiket egyáltalán ismerhetünk. A szerző kérdése: kik segítették a magyar királyok uralkodási törekvéseit Halicsban. A támogatók körét a magyar oklevelek adatainak és a *Halics-Volhíniai Évkönyv* szláv szövegében – többnyire torz alakban leírt – személynevek összevetésével vizsgálja a szerző. Az összevetést az Árpád-kori világi archontológia megjelenése, valamint a lengyel és az ukrán történetírásban fellendült genealógiai kutatások teszik aktuálissá.

Zsoldos Attila és C. Tóth Norbert írásai a Magyar Királyságba került külföldiekhez kapcsolódnak. Zsoldos Attila *Sienai ötvösből szepesi alispán* című tanulmányában egy testvérpár sorsát követve vizsgálja a Drugetek észak-magyarországi familiárisainak körében felbukkanó itáliaiakat. Megállapítása szerint az Itáliából idekerültek aránya a Druget familiában sem volt számottevő, ahogy a király környezetében sem. A Drugetek itáliai eredetű familiárisainak útja Magyarországra kerülve az ismeretlen eredetű familiárisokéval mutat rokon vonást: az előnyös házassággal szerzett birtokok mellett királyi adományhoz is juthattak. Később – mint például a Jamnikiak esetében is – ez utóbbi szerzemény szolgált családnevük alapjául.

A külföldről Magyarországra került kanonoki rétegről szólva C. Tóth Norbert *Külföldiek a magyarországi káptalanokban, 1375–1424* című tanulmányában cáfolta Mályusz Elemér széles körben elterjedt állítását, mely a magyarországi káptalanokban a külföldiek felülreprezentáltságát hangsúlyozta, és mely szerint Luxemburgi Zsigmond intézkedései nyomán „foglalták vissza” a kanonoki stallumokat. Mályusz több évtizede ismert megállapítása a pápai udvarban keletkezett iratanyagra épült, ezt szembesítette C. Tóth Norbert a magyarországi forrásanyag adataival. C. Tóth állítását meggyőzően támasztják alá a káptalanok összetételét bemutató táblázatok. Teljes mértékben egyet lehet érteni a szerzővel, midőn az egyházi középrétegre vonatkozó archontológia összeállítását sürgeti.

A Magyar Királyság nyugati határszélére irányítja a figyelmet Skorka Renáta *A „mohó farkas” utóda* című írása, mely az ott birtokos Kőszegi család egy eddig kevésbé kutatott tagjának élettörténetét vizsgálja. Az 1339–1382 között a Habsburg hercegek szolgálatában álló Iban von Bernstein gróf neve nem cseng idegenül sem a magyar, sem az osztrák középkorkutatásban. Arról azonban megoszlanak a vélemények, hogy milyen rokoni szálak fűzték őt a 13–14. század fordulóján tevékenykedő, az osztrák, a stájer és a magyar forrásanyagban méltán elhíresült oligarchához, Kőszegi Ivánhoz, más néven János nádorhoz. A tanulmány bemutatja Iban hűtlenné válásának és a magyar uralkodótól való elpártolásának körülményeit, de választ keres arra is, hogy a Kőszegi családban milyen hagyományai voltak a Habsburg hercegekkel történő lepaktálásnak.

A Magyar Királyság déli határain megszerzett Macsói bánság területe, illetve Macsó várának lokalizálása régi problémája a magyar és a szerb történetírásnak is. A különböző álláspontok összevetését, illetve a terület sorsának a török uralkodásig tartó alakulását mutatja be Pfeiffer Attila írása: *A Macsói bánság és a macsóvár lokalizációjának kérdése a magyar és a szerb történetírásban*.

A magyar vonatkozású középkori itáliai forrásanyag számos szegmense egyáltalán nincs feltárva, illetve az ismert anyag rendszerezésének hiánya korlátot szab a felhasználhatóságának. Ezért örövendetes a Műhely rovatban Armando Nuz-

zo által bemutatott *Vestigia* projekt (www.vestigia.hu), amely 2010–2105 között valósult meg. A feltárómunkáról a projekt vezetője számolt be *Olasz–magyar diplomáciai kapcsolatok (1301–1550)* címmel. A segédtudományi jellegű projektek sajátossága, hogy a megvalósításukra előirányzott idő bizonyosan kevésnek bizonyul, márpedig a magyar projektek öt évnél hosszabb távra nem tervezhetők. A hungarikumok feltárása folyamatos munkát igényel, a *Vestigia* pedig – amennyiben lesz folytatása – csak a firenzei és velencei anyag tekintetében törekszik teljességre. Itáliában pedig még lenne tennivaló!

A Világtörténet szerkesztőségének azon törekvése, hogy évente egy alkalommal a középkor-történeti kutatási eredményekre irányítsa a figyelmet, találkozott a Hungarológiai Kongresszus középkori szimpóziumát szervezők szándékával, amely a konferencia anyagának minél teljesebb publikálását tűzte ki célul. Ennek eredménye ez a sokszínű, de a *kultúrák találkozása* jegyében mégiscsak egy vezérmotívum köré szerveződött tanulmánygyűjtes, amelyet a szervezők és a szerzők nevében ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Font Márta

CROSSROADS OF CULTURES IN THE HUNGARIAN MIDDLE AGES

The central theme of the eighth Congress of Hungarology, held between 22 and 27 August at Pécs, was *Culture and interdisciplinarity. Hungarology in the twenty-first century*. The symposium dealing with medieval studies bore the title of Crossroads of cultures in the Hungarian Middle Ages. Economy, church, retainers. The papers inspired by this topic, while focussing on medieval Hungarian history, all explored their individual subject matters embedded in a much wider historical context. The researches of the authors spread from the thirteenth to the sixteenth century, encompassing a geographical area extending from Italy to Galicia, and from Slavonia to the northern Hungarian estates held by the Druget family. While thus highly diverse both geographically and chronologically, the papers are closely linked to each other by a similar social historical approach, whether the social groups examined are noble retainers, canons, royal officials or less well known members of the king's entourage.